

Naslov originala:
3001: The Final Odyssey
Arthur C. Clarke

Copyright © 1987 by Serendib BV. All rights reserved.
Copyright © ovog izdanja Kontrast izdavaštvo 2020

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Urednik:
Ivan Isailović

Prevod:
Nikola Matić

Lektura:
Katarina Stojnić

Dizajn korica:
Tijana Kazimirović

Prelom:
Tijana Kazimirović

Štampa:
F.U.K. d.o.o. Beograd

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast izdavaštvo
Terazije 35, Beograd
imejl: info@kontrastizdavastvo.rs
kontrastizdavastvo.com
www.glif.rs

ARTUR Č. KLARK

3001:
KONAČNA ODISEJA

Preveo s engleskog: Nikola Matić

KONTRAST

Beograd, 2022..

Prolog: Prvorodeni

Nazovite ih Prvorodeni. Iako čak ni izdaleka nisu izgledali humanoidno, bili su sazdani od krvi i mesa, a kada bi pogledali u dubine svemira, osetili bi strahopoštovanje, i začuđenost, i usamljenost. Čim su dobili tu moć, otisnuli su se ka zvezdama. Tokom istraživanja naišli su na mnoštvo oblika života i posmatrali proces evolucije na hiljadama svetova. Videli su koliko su puta prve slabašne iskre inteligencije zatreperele i zgasnule u kosmičkoj noći.

A kako u celoj galaksiji nisu našli ništa dragocenije od Razuma, podsticali su njegov osvit svuda. Postali su ratari zvezdanih polja; sejali su, a ponekad i žnjeli.

No, ponekad su ravnodušno morali i da pleve korov.

Veliki dinosaurusi već su odavno iščezli kada je njihov izviđački brod ušao u Sunčev sistem posle putovanja koje je trajalo već hiljadu godina. Proleteo je kraj smrznutih spoljnih planeta, zastao nakratko iznad pustinja umirućeg Marsa, a onda upravio pogled ka Zemlji.

Pred istraživačima se prostirao jedan svet koji je bujao životom. Godinama su proučavali, sakupljali, katalogizovali. Kada su saznali sve što su mogli, počeli su da modifikuju. Petljali su sa sudbinama mnogih vrsta, na kopnu i u okeanu. Ali koji će od njihovih ogleđa uspeti, to neće moći da saznaju još najmanje milion godina.

Bili su strpljivi, ali još ne i besmrtni. Toliko toga je trebalo obaviti u ovom univerzumu od stotinu milijardi sunaca i drugi svetovi su ih dozivali. Otisnuli su se stoga ponovo u bezdan, znajući da više nikad neće proći ovde.

Niti je bilo potrebe. Sluge koje su ostavili za sobom obaviće ostatak posla.

Na Zemlji su glečeri nadirali i nestajali, dok je iznad njih nepromenljivi Mesec i dalje nosio u sebi svoju tajnu. Još sporijim ritmom od polarnog leda, plime civilizacija su nadolazile i povlačile se preko galaksije. Neobična, divna i užasna carstva doživljavala su uspone i padove i prenosila svoje znanje naslednicima. Zemlja nije bila zaboravljena, ali još jedna poseta malo bi čemu koristila. Bila je jedan od milion nemih svetova, od kojih će retko koji ikada progovoriti.

A sada, tamo među zvezdama, evolucija je počela da se kreće ka novim ciljevima. Prvi istraživači Zemlje odavno su stigli do granice krvi i mesa; čim su njihove mašine postale bolje od njihovih tela, bilo je vreme da se presele. Najpre mozgove, a potom su i same misli prebacili u blistave, nove domove od metala i plastike.

U njima su krenuli da lutaju među zvezdama. Više nisu gradili svemirske brodove. Sami su bili svemirski brodovi.

Ali doba mašinskih entiteta je brzo prošlo. Tokom svojih neprekidnih oglada, naučili su kako da skladište znanje u strukturi samog prostora i da tako sačuvaju svoje misli za večnost u smrznutim rešetkama svetlosti. Mogli su da postanu stvorenja zračenja, konačno slobodna od tiranije materije.

I tako, pretočili su se u čistu energiju; a na hiljadu svetova, prazne ljuštore koje su odbacili zakratko su se grčile u bezumnoj igri smrti, da bi potom zarđale i raspale se.

Bili su gospodari galaksije, izvan domašaja vremena. Mogli su po svojoj volji da lutaju među zvezdama i da poniru poput tanane izmaglice kroz samu tvar prostora. Ali, uprkos božanskim moćima, nisu potpuno zaboravili svoje poreklo u toplom mulju iščezlog mora.

A njihovi čudesni uređaji nastavili su da funkcionišu, nadzirući oglede započete pre nebrojeno eona.

Ali više ih nisu stalno obavezivali mandati njihovih tvoraca; kao i sve materijalne stvari, ni oni nisu bili imuni na dejstvo Vremena i njegove strpljive, uvek budne sluškinje, Entropije.

A ponekad, otkrivali su i nastojali da ostvare vlastite ciljeve.

I DEO:

ZVEZDANI GRAD

1.

Kometni kauboj

Kapetan Dimitrij Čendler (M2973.04.21/93.106// Mars//Svemirska Akad3005) – ili „Dim” za najprisnije prijatelje – bio je s razlogom ljut. Poruci sa Zemlje bilo je potrebno šest časova da stigne do svemirskog tegljača *Golijat*, ovde, sa druge strane Neptuna; da je prispela samo deset minuta kasnije, on je mogao da odgovori: „Žao nam je – ne možemo sada da krenemo – upravo smo počeli da postavljamo zaštitu od sunca.”

Opravdanje bi bilo savršeno valjano; obmotavanje kometnog jezgra u prevlaku od reflektujućeg filma koji je bio debeo samo nekoliko molekula, ali zato kilometrima širok i dugačak, nije spadalo u one poslove koji su se mogli ostaviti napola završeni.

S druge strane, bila bi dobra ideja ispuniti taj urnebesni zahtev: on je već bio u nemilosti prema Suncu, premda ne svojom krivicom. Sakupljanje leda iz Saturnovih prstenova i njegovo upućivanje ka Veneri i Merkuru, gde je stvarno bio potreban, počelo je još u 28. veku – pre 300 godina. Kapetan Čendler nikada nije uspeo da vidi stvarnu razliku između slika „pre i posle” koje su solarni konzervacionisti uvek potezali kada je trebalo da potkrepe svoje optužbe za nebeski vandalizam. Ali javnost, još osetljiva na ekološke katastrofe iz prethodnih vekova, bila je drugačijeg mišljenja, tako da je stav ’Dalje ruke od Saturna!’ preva-

gnuo sa ubedljivom većinom. Kao ishod toga, Čendler više nije bio „lovokradica prstenova” već „kometni kauboj”.

I tako se sada nalazio ovde, na zavidnom deliću udaljenosti do Alfa Kentaura, sakupljajući grla koja su odlutala iz Kujperovog pojasa. Ovde je svakako bilo dovoljno leda da se Merkur i Venera prekriju okeanima dubokim miljama, ali biće možda potrebni vekovi da se ugase paklene vatre tih svetova i oni pretvore u mesta pogodna za život. Solarni konzervacionisti protivili su se, naravno, i ovome, premda ne više sa mnogo entuzijazma. Milioni mrtvih koje je za sobom ostavio cunami izazvan udarom asteroida u Tihi okean 2304. – koliko je bilo ironično da bi udar u kopno izazvao znatno manje štete – predstavljali su podsetnik za sva naredna pokolenja da je ljudska rasa stavila previše jaja u jednu krhku košaru.

Proteći će, doduše, pedeset godina, rekao je Čendler samome sebi, pre no što ovaj paket stigne do svog odredišta, tako da kašnjenje od jedne sedmice neće tu predstavljati neku razliku. Ali svi proračuni vezani za rotaciju, središte mase i vektore pogona moraće da se obave ponovo, a onda da se radio-vezom pošalju Marsu radi provere. Uopšte nije bilo na odmet dobro sve sračunati pre no što se milijarde tona leda upute orbitom koja ih može dovesti u neposredni komšiluk Zemlje.

Kao i nebrojeno puta ranije, pogled kapetana Čendlera odlutao je ka staroj fotografiji iznad njegovog radnog stola. Ona je prikazivala parobrod sa tri jarbola, patuljast u odnosu na ledeni breg koji se nadnosio nad njim - baš kao što je i *Golijat* u ovom trenutku delovao patuljasto.

Često bi mislio o tome kako je neverovatno da je samo jedan dug životni vek razdvajao primitivni „Diskaveri” i brod koji se pod istim imenom prvi otisnuo ka Jupiteru! A šta bi tek ti drevni istraživači Antarktika rekli na pogled koji se pružao sa njegovog komandnog mosta? On bi ih svakako dezorijentisao, jer se zid leda pored koga je *Golijat* plovio pružao kako nagore tako i nadole, dokle je pogled dosezao. A i sam led bio je neobičnog izgleda,

sasvim lišen besprekorne beline i plaveti kojom se odlikuju smrznuta polarna mora. Štaviše, delovao je prljavo – što je, zapravo, i bio. Samo oko devedeset posto njegovog sastava predstavljalo je vodeni led: ostatak je bio veštičja čorba ugljeničnih i sumpornih jedinjenja, od kojih je većina ostajala stabilna samo na temperaturama ne preterano većim od nule. Njihovo otapanje moglo bi da prouzrokuje neprijatna iznenađenja; kao što je jedan astrohe-mičar rekao: „Kometama se oseća iz usta.”

„Kapetan svom osoblju”, objavio je Čendler. „Imamo malu izmenu programa. Zatraženo je da nakratko odložimo operacije kako bismo ispitali metu koja se pojavila na radarima Spejsgar-da.”

„Ima li ikakvih detalja?” upitao je neko, nakon što je hor gundanja preko brodskog interkoma zamro.

„Nema mnogo, ali pretpostavljam da je posredi jedan od projekata 'milenijumskog odbora' koji su zaboravili da obustave.”

Usledila su nova gundanja: svima se smučio sijaset događaja kojima je planirano da se proslavi kraj trećeg milenijuma. Zvladalo je sveopšte olakšanje kada je prvi januar 3001. prošao sasvim mirno, a ljudska rasa se vratila svojim uobičajenim poslovima.

„U svakom slučaju, verovatno je još jedna lažna uzbuna, kao i prošli put. Vratićemo se našem poslu što pre budemo mogli. Kapetan se odjavljuje.”

Bila je to treća besmislena potraga, pomislio je Čendler smrknuto, u njegovoj karijeri. Uprkos vekovima istraživanja, Sunčev sistem još nije iscrpeo sva svoja iznenađenja, tako da je Svemirski čuvar verovatno imao dobar razlog za svoj zahtev. Jedino se nadao da nekakav idiot bujne mašte nije ponovo spazio čuveni „zlatni asteroid”. Čak i da postoji – u šta Čendler ni na trenutak nije poverovao – on bi predstavljao samo mineraloški kuriozitet: stvarna vrednost bila bi mu znatno manja od leda koji je on slao u smeru Sunca, da oživi jalove svetove.

Postojala je, međutim, jedna mogućnost koju nije shvatio sasvim ozbiljno. Ljudska rasa rasprišla je robotske sonde u prostor

prečnika stotinu svetlosnih godina – a monolit iz Tihoa bio je stalni podsetnik na to da su i znatno starije civilizacije preduzele slične poduhvate. Bilo je sasvim moguće da se u Sunčevom sistemu nalaze, odnosno da prolaze kroz njega, i drugi vanzemaljski artefakti. Kapetan Čendler je sumnjao, međutim, da Svemirski čuvar ima tako nešto u vidu: teško da bi u tom slučaju uputili svemirski tegljač klase I da proveri neidentifikovani radarski trag.

Pet sati kasnije, radar na *Golijatu* otkrio je odjek na krajnjem dometu; čak i kada se uzme u obzir razdaljina, izgledao je razočaravajuće mali. Kako je postajao jasniji i jači, postalo je jasno da je to metalni predmet, dugačak možda dva metra. Kretao se orbitom koja je vodila iz Sunčevog sistema, što je gotovo sigurno značilo, zaključio je Čendler, da je u pitanju jedan od nebrojenih komada svemirskog otpada koje je čovečanstvo poslalo put zvezda tokom poslednjeg milenijuma – i koji će jednoga dana možda predstavljati jedini dokaz da je ljudska rasa ikada postojala.

A onda se predmet dovoljno približio za vizuelno osmatranje, i kapetan Čendler je, zapanjeno, shvatio da je to neki strpljivi istoričar i dalje tragao za najstarijim ostacima svemirske ere. Prava je šteta što su mu kompjuteri dali odgovor samo nekoliko godina prekasno za proslavu milenijuma!

„*Golijat* ovde”, poslao je Čendler radio-porukom u pravcu Zemlje; ton mu je postao svečan i ispunjen ponosom. „Na brodu imamo astronauta starog hiljadu godina. A mogu da pretpostavim ko je on.”

2.

Buđenje

Frenk Pul se probudio, ali se ničega nije sećao. Nije bio siguran čak ni u to kako se zove.

Očigledno se nalazio u bolničkoj sobi: iako su mu oči još bile zatvorene, najprimitivnije i najevokativnije od njegovih čula mu je to jasno govorilo. Svaki udisaj donosio je slabašan i neprijatan miris antiseptika u vazduhu, a to je mu je prizivalo sećanje na vreme kada je – naravno! – kao neoprezni tinejdžer slomio rebro na prvenstvu Arizone u letenju deltaplanom.

Sada je sve počelo da mu se vraća. *Ja sam zamenik komandanta Frenk Pul, izvršni oficir na američkom svemirskom brodu Diskaveri na poverljivoj misiji ka Jupiteru.*

Učinilo mu se kao da mu je ledena šaka stegla srce. Prisetio se, kao da gleda usporeni film, kako se svemirska kapsula koja se otrgla kontroli ustremkuje ka njemu, sa ispruženim metalnim kandžama. Potom je usledio tihi sudar – a onda, ne sasvim tiho, oticanje vazduha iz njegovog skafandera. Posle toga – završno sećanje – bespomoćno se okreće u svemiru, pokušavajući uzaludno da poveže prekinuto crevo za vazduh.

No, dobro, ma koji tajanstveni problem da je zadesio kontrole svemirske kapsule, sada je bio na bezbednom. Verovatno je Dejv brzo izašao iz broda i spasao ga pre no što je nedostatak kiseonika mogao da načini trajna moždana oštećenja.

Stari dobri Deju! – reče on u sebi. *Moram da mu se zahva... Samo trenutak! Ali, ja očigledno sada nisam na Diskaveriju, a svakako nisam mogao biti toliko dugo u nesvesti da me prebace natrag na Zemlju!*

Njegov smeteni tok misli naglo je prekinuo dolazak glavne sestre i dveju medicinskih sestara, odevenih u starinske uniforme svoje profesije. Izgledale su pomalo iznenađeno: Pul se zapitao da li se probudio malo pre nego što su očekivale i ta pomisao ispuni-la ga je detinjim osećanjem zadovoljstva.

„Zdravo!” rekao je on, posle nekoliko neuspelih pokušaja; glasn-e žice kao da su mu sasvim zarđale. „Kako mi je?”

Glavna sestra mu se osmehnula, a onda stavila prst preko usana, uputivši mu očigledan nalog da ne pokušava da govori. Dve sestre su potom počele žurno obigravati oko njega proveravaju-ći mu puls, temperaturu, reflekse vičnim pokretima. Kada mu je jedna od njih podigla desnu ruku, a onda je pustila da padne, Pul je primetio nešto neobično. Padala je lagano, a težina kao da joj je bila manja od normalne. Baš kao, uostalom, i težina njegovog tela, kada je pokušao da se pokrene.

Dakle, mora da sam na nekoj planeti, pomislio je. Ili na svemir-skoj stanici sa veštačkom gravitacijom. Svakako nisam na Zemlji – nisam dovoljno težak.

Zaustio je da postavi očigledno pitanje, kada mu je glavna se-stra pritislula nešto na bočnu stranu vrata. Osetio je slabašno peckanje, a onda je ponovo utonuo u spavanje bez snova. Tik pre nego što mu je svest iščilela, imao je vremena za još jednu zbu-njenu pomisao.

Baš čudno – nisu rekle ni reč, sve vreme koje su provele sa mnom.